

УДК 327(477):061.1ЄС

Юрій Войтенко

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: ІСТОРИЧНІ НАРИСИ

У статті розглядається еволюція взаємовідносин України з Європейським Союзом з періоду отримання Україною суверенності у міжнародних відносинах.

Ключові слова: міжнародні відносини, Європейський Союз, Україна, зовнішня політика, євроінтеграція, національні інтереси, глобалізація.

В статье рассматривается эволюция взаимоотношений Украины с Европейским Союзом с периода получения Украиной суверенности в международных отношениях.

Ключевые слова: международные отношения, Европейский Союз, Украина, внешняя

политика, евроинтеграция, национальные интересы, глобализация.

In this article the evolution of mutual relations of Ukraine is examined with European Union from the period of receipt of independence Ukraine in international relations.

Key words: *international relations, European Union, Ukraine, foreign policy, eurointegration, national interests, globalization*

Постановка проблеми. Україна ще на початку свого становлення як суверенної держави проголосила курс на європейську інтеграцію, що є стратегічною метою зовнішньої політики України. Визначивши одним із головних геополітичних пріоритетів відродження європейської ідентичності, Україна послідовно реалізує курс на інтеграцію в європейські структури. Інтеграція України в міжнародні структури в глобальному вимірі має своєю стратегічною метою створення найбільш сприятливих умов для ефективної, з урахуванням її національних інтересів, участі країни у процесах глобалізації, органічного входження України в систему глобального політичного, економічного та правового регулювання.

Проголошений Україною курс на інтеграцію до Європейського Союзу (далі – ЄС) має бути підкріплений діями відносно створення належних передумов цієї інтеграції. Прогрес налагодження тісних інтеграційних відносин України з ЄС передбачає перш за все досягнення домовленостей із цією організацією щодо спрощення візового режиму між Україною та ЄС, загального контролю над кордонами та поступового переходу до режиму вільного перетину кордонів між Україною та ЄС, а також створення зони вільної торгівлі України з ЄС.

Актуальність та важливість цієї проблеми, її практична значимість визначається сучасним перебігом подій, а саме: реалізацією зовнішньої політики України в новій системі міжнародних відносин на євразійському континенті.

Глобалізація міжнародних відносин зумовлює те, що жодна держава не може існувати ізольовано. Інтеграція – об'єктивний процес, актуалізований глобалізаційними чинниками.

У зв'язку з новітнім розширенням Євросоюзу Україна з 2004 року вже безпосередньо межує з ЄС, що не тільки принципово змінило систему взаємовідносин, але й визначило низку новітніх проблем на старому-новому як західному, так і східному прикордонні України. Інтеграція до ЄС, як і підтримання добросусідських відносин із РФ, – вектори зовнішньої політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тема за актуальністю займає одне з провідних місць у міжнародних відносинах у системі «Україна – ЄС», тому її дослідженню присвячено чимало наукових робіт. Серед них слід виокремити публікації провідних українських учених і політиків, зокрема таких: Барановський Ф.В. [1;2;3], Брусилівська О.І. [4], Запорожець О.Ю. [5], Панченко Ж.О. [9] та ін. [6;7], а також низку статей науковців і експертів у таких виданнях, як «Стратегічна панорама», «Віче», «Нова політика», «ПЕРСОНАЛ» тощо.

Метою написання статті є розгляд історичних закономірностей розвитку взаємовідносин України з Європейським Союзом протягом періоду розбудови незалежної України та її становлення як суб'єкта міжнародного права.

Виклад основного матеріалу. Прагнення України до здобуття повноправного членства в ЄС уперше зафіксоване в Основних напрямках зовнішньої політики України, схвалених Верховною Радою України у липні 1993 р. Так, базовими принципами формування зовнішньої політики України є: виваженість і передбачуваність зовнішньої політики; розбудова відносин з іншими державами та міжнародними організаціями на засадах рівноправності, взаємоповаги та невтручання у внутрішні справи; дотримання принципу неподільності міжнародного миру і міжнародної безпеки, обстоювання принципу «Безпека для себе – через безпеку для всіх»; відсутність територіальних претензій до сусідніх держав і невизнання жодних територіальних претензій до себе; визнання примату права, у тому числі міжнародного [7, с.130]. На міжнародному рівні Основні напрями зовнішньої політики України були проголошені Президентом України Л. Кравчуком 14 червня 1994 р. в м. Люксембурзі під час підписання Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами – членами.

Зазначена Угода заклала правову основу для розвитку двосторонніх відносин України з ЄС. У політичному аспекті УПС зафіксувала підтримку з боку ЄС суверенітету й територіальної цілісності України та української позиції щодо кримського питання, наміри сприяти вирішенню проблем членства України у багатосторонніх європейських організаціях та форумах (ЗЄС, Рада Європи, СОТ та ін.), а також створення механізмів зустрічей і консультацій на всіх рівнях для ухвалення конкретних рішень з питань співробітництва. Інституційними органами реалізації Угоди визначені Рада з питань співробітництва, Комітет з питань співробітництва (робочий орган Ради), а також Парламентський комітет з питань співробітництва.

Підписанню УПС передувала ініціатива Європейської комісії (квітень 1994 р.) з розробки Стратегії відносин ЄС щодо України. Слід зазначити, що Україна виявилася першою з держав Центральної та Східної Європи, для якої вироблено Стратегію відносин. Процес реалізації цієї Стратегії було започатковано уже після підписання УПС шляхом прийняття Радою Міністрів ЄС Спеціальної резолюції (31 жовтня 1994 р.) та рішення про Спільну позицію щодо України (28 листопада 1994 р.). Трохи згодом Європарламент надав Україні фінансову допомогу в розмірі 85 млн. єкю для зміцнення економіки ринкової орієнтації [7, с.140].

Новим етапом у співробітництві України з ЄС стало підписання у 1995 р. двосторонньої тимчасової угоди про торгівлю та з інших економічних питань. Із середини 90-х років регулярними стали зустрічі з «трійкою» Євросоюзу, відбувалися засідання Ради співробітництва. Відкрилося постійне представництво України у Брюсселі, створено спеціальний Комітет для зв'язків із ЄС [7, с.140].

Україна взяла участь у розробці Пакту стабільності в Європі («план Балладюра»), схваленого на Паризькій мирній конференції у 1995 р. У пакті передбачалося, що зміцнення стабільності в Центрально-Східній Європі відбуватиметься передусім зусиллями самих країн цього регіону за активної підтримки Євросоюзу [7, с.140].

Подальше офіційне підтвердження прагнення України до інтеграції в ЄС відбулося в січні 1996 р., коли на засіданні Європейської Ради у Страсбурзі Президент України Л.Кучма зробив заяву про рішення України здійснювати заходи з метою набуття членства в ЄС. Вагомою відповіддю з боку ЄС стала Заява про визнання Європейським Союзом за Україною статусу країни з перехідною економікою (червень 1996 р.) та План дій щодо України, прийнятий Радою Міністрів ЄС 6 грудня 1996 р., у якому була підтверджена готовність Євросоюзу розвивати політичні та економічні відносини з Україною.

У цей час Україна разом з іншими постсоціалістичними державами отримує адресну допомогу за програмою «ТАСІС», яку започаткував ЄС. У 1996 р. в Києві була підписана Індикативна програма для України на 1996 – 1999 роки. Метою цієї програми було сприяння проведенню економічних реформ, розвитку підприємництва, підготовка кадрів тощо. На реалізацію цієї програми передбачалося надання допомоги Україні на суму 538 млн. єкю [7, с.140].

Підбиваючи підсумки взаємодії між Україною та ЄС протягом 1994 – 1996 років, слід зазначити, що активна спрямованість нашої держави на інтеграцію до Євросоюзу наштовхнулася на досить обережну відповідь ЄС, головним змістом якої стала формальна підтримка зазначеного курсу. Таку ситуацію не варто вважати великим прогресом, оскільки це була певною мірою вимушена реакція Заходу з метою позначити для України можливість руху до Європи.

Ще до ратифікації УПС було підписано такі документи: Угоду про торгівлю текстильною продукцією (5 березня 1993 р.), Тимчасову угоду про торгівлю між Україною та ЄС (чинна з лютого 1996 р.), Угоду про торгівлю деякими сталеливарними виробами (15 червня 1997 р.). У 1999 р. до зазначених угод економічної спрямованості додалися: Рамкова угода про інституційні засади створення міждержавної системи транспортування нафти та газу (22 липня 1999 р.), Угода про співробітництво в галузі термоядерного синтезу (23 липня 1999 р.), Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Європейським співтовариством з атомної енергії в галузі ядерної безпеки (23 липня 1999 р.).

Зазначені угоди практично окреслюють коло інтересів ЄС у сфері економічного

співробітництва з Україною.

Для вступу України до ЄС необхідно першій подолати дуже високий «бар'єр» в політичній, економічній, правовій та інших сферах життя суспільства, щоб вийти на ті стандарти, які існують в ЄС. Реалізації цього завдання сприяв проведений у Києві 1997 року саміт «Україна – ЄС», у якому взяли участь керівники Єврокомісії та України. Були обговорені перспективи втілення в життя Угоди про партнерство та співробітництво, шляхи взаємодії у подоланні наслідків аварії на ЧАЕС, питання торгівлі, освіти тощо [7, с.141].

Початком більш активного етапу співробітництва України з ЄС слід вважати набуття 1 березня 1998 р. чинності Угоди про партнерство та співробітництво. Економічна співпраця, яку передбачала Угода, була спрямована на розвиток промисловості та кооперації, агропромислового комплексу, активізацію зв'язків у галузі науки та освіти тощо.

У 1998 р. у Люксембурзі відбулося перше засідання Ради із співробітництва «Україна – ЄС», у якому взяли участь прем'єр-міністр України, керівники різних міністерств і відомств. Україна офіційно звернулася до ЄС з проханням про надання їй членства, про запрошення до участі в Європейській конференції, про сприяння у вступі до ГАТТ – СОТ.

Наступним кроком у напрямку інтенсифікації співробітництва України з ЄС став Указ Президента України Л. Кучми від 11 червня 1998р. №615/98 «Стратегія інтеграції України до ЄС», що визначив основні напрями національної стратегії європейської інтеграції. Так, у цій Стратегії проголошено довготерміновою стратегічною метою європейської інтеграції України.

На Гельсінкському саміті, який відбувся 10 грудня 1999 р., Європейська Рада схвалила Спільну стратегію Європейського Союзу щодо України, яка зберігала свою дію упродовж наступних чотирьох років. У зазначеному документі ЄС зафіксував своє бачення партнерства з Україною та взяв зобов'язання продовжити співпрацю з нашою країною на міжнародному, регіональному і місцевому рівнях з метою сприяння успішному проведенню політичних та економічних перетворень, що полегшить їй подальше зближення з Євросоюзом.

З огляду на завершення у березні 2008 р. 10-річного терміну дії Угоди про співпрацю та співробітництво, 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди між Україною та ЄС. На період до укладення нової угоди чинність УПС щороку автоматично продовжується за взаємною згодою сторін. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широку гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання. 9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. У ході 15-го Саміту Україна – ЄС у Києві 19 грудня 2011 року сторони оголосили про завершення переговорів по майбутній Угоді про асоціацію, а 30 березня 2012 року текст майбутньої Угоди було парафровано главами переговорних команд України та ЄС [8].

На сучасному етапі важливою віхою у відносинах Україна – ЄС є програма «Східне партнерство». Головна мета «Східного партнерства» – додати новий імпульс відносинам Євросоюзу з країнами регіону на схід від його кордонів.

Єврокомісія 3 грудня 2008 року представила Комунікацію «Східне партнерство», серед основних положень якої були: оновлення договірно-правової бази відносин ЄС зі східними сусідами через заміну чинних угод про партнерство та співробітництво на угоди про асоціацію; створення спеціальної програми допомоги для зміцнення адміністративної спроможності країн-партнерів; створення поглиблених зон вільної торгівлі (ЗВТ), яке, передусім, залежатиме від готовності економік країн – партнерів; лібералізація візового режиму між ЄС та державами-партнерами; зміцнення енергетичної безпеки ЄС та його партнерів на принципах Енергетичної хартії; вирівнювання регіонального розвитку країн-партнерів, підтримка їх соціально-економічного розвитку тощо.

Серед ініціатив-флагманів «Східного партнерства»: розробка та реалізація програм інтегрованого управління кордонами; створення інструменту сприяння малому та середньому

бізнесу; розвиток регіональних ринків електроенергії, підвищення енергоефективності та використання відновлювальних енергоресурсів; подальший розвиток південного енергетичного коридору; посилення взаємодії в контексті попередження та запобігання наслідкам природних та техногенних катастроф.

19-20 березня 2009 року Європейська Рада схвалила зазначену Комунікацію Єврокомісії та затвердила відповідну зовнішньополітичну ініціативу «Східне партнерство».

7 травня 2009 р. делегація України на чолі з Президентом України Віктором Ющенком узяла участь в установчому саміті нової зовнішньополітичної ініціативи ЄС «Східне партнерство».

До складу офіційної делегації України увійшли представник України при ЄС А.Веселовський, заступник глави секретаріату Президента України А.Гончарук, керівник офісу Президента України Р.Демченко, посол України в Чеській Республіці І.Кулеба, перший заступник міністра закордонних справ України В.Хандогій.

Президент України В.Ющенко високо оцінив започаткування «Східного партнерства», приділивши основну увагу потенціалу нової ініціативи в контексті посилення інтеграційних тенденцій у сфері енергетики.

Він також наголосив на таких пріоритетних для України аспектах «Східного партнерства», як упровадження всеохоплюючої програми інституційної розбудови, реалізація проектів у сфері регіонального розвитку на основі політики регіонального вирівнювання Європейського Союзу, а також упровадження інтегрованої системи управління кордонами України згідно зі стандартами ЄС.

За підсумками саміту було прийнято Спільну заяву.

Під час перебування у Празі Президент України В.Ющенко також провів зустрічі з президентом Європейської Комісії Ж. – М. Баррозо, комісаром ЄС з питань зовнішніх зносин і політики сусідства Б. Ферреро – Вальднер, прем'єр-міністром Нідерландів Я.П. Бакененде, прем'єр-міністром Швеції О. Райнлфельдом, міністром закордонних справ Великої Британії Д. Мілібеном, іншими учасниками саміту.

У роботі Саміту також узяли участь високий представник ЄС з питань спільної зовнішньої та безпекової політики Х.Солана, глави держав, урядів та міністри закордонних справ країн – членів ЄС. Запрошені на саміт країни-партнери були представлені президентами Азербайджану, Вірменії, Грузії та України. Делегації Білорусі і Молдови очолювали віце-прем'єр-міністри.

Для України «Східне партнерство» представляє собою інтерес як інструмент просування та підтримки галузевого співробітництва з ЄС, а також як платформа для регіонального політичного діалогу, зорієнтованого на європейські цінності та стандарти. Так, Україна зацікавлена у флагманських ініціативах «Східного партнерства», зокрема таких, як інтегрована програма управління кордонами; інструменти сприяння малим та середнім підприємствам; розвиток регіональних ринків електроенергії, зміцнення енергоефективності та відновлювальних джерел енергії; співпраця у сфері запобігання, підготовки та реагування на природні та антропогенні катастрофи тощо [7, с.140].

У той же час експертне середовище в Україні і за її межами вже активно обговорює можливі конфігурації співробітництва в рамках проекту. Наприклад, перспективи «Східного партнерства» обговорили у Варшаві політики, експерти і вчені, що брали участь у роботі конференції «Україна як партнер східної політики Польщі і Німеччини». Велика частина з них вважає, що така ініціатива має шанси стати ефективним інструментом європейської інтеграції України. Хоча європейську і євроатлантичну інтеграцію України і визначили основними напрямками міжнародної активності України, її швидке просування значною мірою залежить від західних сусідів. Польські і німецькі експерти були одноставні в тім, що східна політика Німеччини і Польщі та й інших країн Євросоюзу стосовно України повинна формуватися через призму загальної європейської політики.

Ключовим питанням у відносинах з Україною для ЄС, на думку депутата Сейму Республіки Польща Павла Залевського, стала реалізація Євросоюзом своєї східної закордонної політики. За його словами, в останні роки в ЄС активно формується сфера зовнішніх інтересів, але дотепер співтовариство реалізувало їх лише на середземноморському, африканському або

близькосхідному напрямках. А от Східна Європа, зокрема Україна, не входили у сферу зовнішньополітичних пріоритетів Заходу. Причиною тому стала реакція Євросоюзу на зовнішні виклики після їхнього прояву.

Висновки. В умовах глобалізації концепція незалежності змінюється підходом, який ґрунтується на визнанні взаємозалежності держав, їх національних економік, які інтегруються в систему світового господарства. Свідченням цього є об'єднавчі процеси, які відбуваються сьогодні в Європі і ґрунтуються на взаємних стосунках довіри та співробітництва. Для України європейський вектор зовнішньої політики є надзвичайно важливий як у політичному, економічному, так і в правовому плані, оскільки в Європі є чіткі демократичні стандарти і цінності, яких потребує молода Україна в процесі модернізації інститутів політичної системи, та взаємодія в економічній сфері (імпорт – експорт). Тому європейський вектор із прозорими та демократичними «правилами гри» для України є пріоритетним, бажаним та необхідним для її ефективної зовнішньої політики з можливістю відстоювати власні національні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський Ф.В. Критерії вступу до ЄС як чинники розбудови демократичної, соціальної, правової держави в Україні / Ф.В.Барановський // Політичний менеджмент. – 2008. – Спеціальний випуск. – С. 204-212.
2. Барановський Ф.В. Чинники та мотиви європейської інтеграції України / Ф.В.Барановський // Політичний менеджмент. – 2007.- №6.– С. 115-124.
3. Барановський Ф.В. Особливості розвитку та проблеми подальшого розширення ЄС у контексті успішної реалізації євроінтеграційного курсу України / Ф.В.Барановський; інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса // Наукові записки. – Вип. 36. – 2007. – С. 161-168.
4. Брусиловская О.И. Процесс интеграции Украины и стран Восточной Европы в Европейское сообщество : источники проблем и достижений / О.И. Брусиловская // Вісник Одеського національного університету: Соціологія і політичні науки. – Одеса, 2003. – Том 8. - Вип.9. – С. 672-676.
5. Запорожець О.Ю. Співробітництво України та ЄС в рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки / О.Ю. Запорожець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2006. – Вип. 63 (Ч.2). – С. 178-182.
6. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз : заснування і етапи становлення / В.Копійка, Т.Шинкаренко. – К., 2001. – 254 с.
7. Мадісон В.В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика : навч.посібник / Мадісон В.В., Шахов В.А. – К., 2003 – 176 с.
8. Офіційний сайт МЗС України: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>
9. Панченко Ж.О. Ключові чинники та ключові невизначеності євроінтеграційного вибору України/Панченко Ж.О.//Актуальні проблеми міжнародних відносин. - К., 2006. – Вип. 63 (Ч.2). – С. 254-264.
10. Політична енциклопедія / редкол.: Ю.Левенець, Ю.Шаповал – К. : Парламентське видавництво, 2012. – 808 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Войтенко Юрій Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 15.02.2013 р.